سەرمایەداری و نایەکسانی و “کارۆڵێکی کریسمس”.. شیرین عەبدوڵڵا

زیاتر لە سەدە ونیوێک لەمەوبەر، چارلس دیکنز ڕۆمانی بەناوبانگی “کارۆڵێکی کریسمس” ی بڵاو کردەوە کە هەندێک وەک ئیدانە کردنی نایەکسانی لە دابەشکردنی سامان، و ستەمی ئابووری و دەسەڵاتی خاوەن کارە سەرمایەدارەکە (ئیبنیزەر سکروج) لە سەر کارمەندەکەی (بۆب کراتشیت) دادەنێن، لە بەریتانیای سەردەمی ڤیکتۆریا، لە سەدەی نۆزدەهەمدا، کاتێک کە هەژاری و برسیەتی بڵاو بوو، بە تایبەتی لە ناوەندە پیشەسازییە گەورەکانی وەک لەندەن و مانچستەر. دیکنز، کارمەند بۆب کراتچیت وەک کەسێکی دڵسۆز و لێبوردە نیشان دەدات، و لە کۆتایی ڕۆمانەکەدا سکروجی سەرمایەدار بە ئاگا دێت و لە ناکاو لە کەسێکی چاوچنۆک و بێ بەزەییەوە دەگۆڕدرێت بۆ کەسێکی خاوەن بەزەیی و دڵسۆزی هەژاران. ئەمە لەوانەیە هەوڵێکی دیکنز بێت بۆ ئەوەی هیوای ئەگەری چاکسازییمان پێبدات لە سەرمایەداریدا. کات خێرا کەینەوە بۆ سەردەمی ئەمڕۆ، بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە خەیاڵەکەی دیکنز نەهاتەتە دی، چونکە سەرمایەداری ناتوانێت دەستبەرداری نایەکسانی و باڵادەستی بێت، ئەمەش مانای وایە کە هەتاکو ئەم سیستەمە لە شوێنی خۆیدا بمێنێتەوە، نەهامەتی سەدان ملیۆن مرۆڤ بەردەوام دەبێت.

قەیرانەکانی سیستەم و قوربانییەکانی، کۆڤید- ١٩ وەک نموونەیەک:

لە ماوەی پێنج ساڵی ڕابوردوودا، پەتای کۆڤید تیشکی خستە سەرقووڵایی ئەو نایەکسانیەی کە ئەمڕۆ هەیە، و ڕەنگە بۆ یەکەم جار، سەرنجی بۆ ڕۆڵی گرنگ و حەیاتیی “کرێکارانی بنەڕەتی” لە پاراستنی سەلامەتی و خۆشگوزەرانی کۆمەڵگاکانمانی ڕاکێشا. ئەم دەستەواژەیە بووە یەکێک لە ووشە بەناوبانگەکانی سەردەمی کۆڤید، کرێکارانی بنەڕەتی بۆ زۆرینەی ئەو کرێکارانە پێناسە دەکرێن کە لە بواری تەندروستی، پەروەردە و چاودێری کۆمەڵایەتی، پاک و خاوێنی، گواستنەوە، ئاو، خۆراک و بواری تردا کار دەکەن.

ئەوەش بە ڕوونی ئاشکرا بووە کە ئەم توێژە کۆمەڵایەتییە، کە تا ڕادەیەکی زۆر پاڵپشتی ئابووری ووڵاتان دەکەن، بە گشتی بە بەشترینن و بەرکەوتووی ئیستغلالکردنن، هەروەها داتا فەرمیەکان دەریانخستووە کە ئەو چینە لە هەمان کاتدا زۆرترین بەرکەوتووی

مەترسییە پیشەییەکانی پەتاکە بوون. جگە لەوەش، ئەم گرووپە زۆرترین زیانی بەهۆی دەرەنجامە درێژخایەنە ئابووری وکۆمەڵایەتی و تەندرووستییەکانی پەتاکەوە لێکەوتەوە. و لەهەمووشی گرنگتر ئەوە ڕوون بووەتەوە کە ژنان و پەنابەران و کرێکارانی کەم داهات، زۆرینەی زۆری ئەم توێژە پەراوێزخراوانە پێکدەهێنن. شایانی باسە، ئەم ئیهتمامە بە چینە لەبیرکراوەکان و ڕۆڵی نەرێنی جیاوازی چینایەتی لە سەر ژیان و چارەنووسیان تەنیا شتێکی سەرزارەکی بوو و لە لایەنی میدیایی وپەزانینی مەعنەوی بەهەوە و قوربانییەکانیان لە سەردەمی پەتاکەدا تێنەپەڕی ونەبووە هۆی ڕەنگدانەوە وهیچ گۆڕانکارییەک لە واقیعی ماددی ژیانیاندا، کەواتە نایەکسانییەکان لەشوێنی خۆیان ماونەتەوە و تەنانەت قووڵتریش بوونەتەوە.

پەتاکە کۆتایی هات، و زیاتر لە دوو ساڵە زاڵ بووین بە سەر ڕووشوێنە تەندرووستییەکانیدا، هەرچەندە تا ئێستاش بەشێکی زۆر لە کۆمەڵگاکانمان بە دەست ئاکامە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانیەوە دەناڵێنین. لەگەڵ کۆتایی هاتنی ئەم قۆناغەدا، تەنانەت ئەو ئاوەدانەوە سەرزارەکییە بە کرێکارانی بنەڕەتی و باقی توێژە پەراوێزخراوەکان ووردە ووردە کاڵ بووەوە و شتەکان بە ئەوان گەڕایەوە بۆ ئەوەی پێش پەتاکە وخراپتریش. لێرەدا ڕاستییەک هەیە کە ناتوانرێت پشت گوێ بخرێت، ئەویش ئەوەیە کە زۆرێک لەو کرێکارانە کە زەربەیان کاری کەم مووچە ونا زامنیان هەیە، بە گرێبەستەی سەعاتی سفرەوە، هەموو ڕۆژێک لە ساڵدا ڕووبەڕووی نا ئەمنی دەبنەوە، پەتا هەبێت یان نا. بەڵام قەیرانەکان دەرفەتێک بە ڕژێمە دەسەڵاتدارەکان دەبەخشن کە دەسەڵاتی خۆیان بە سەر کرێکاراندا پتەوتر بکەن و پاشەکشەیان بە سەردا بسەپێنن لە پێناو چەسپاندنی پایەکانی سیستەمی نایەکسانی.
پەتای کۆڤید تەنها قەیرانێکی تەندرووستی نییە، بەڵکو قەیرانێکی ئابووری و کۆمەڵایەتییە کە کاریگەریی فرە ڕەهەندی هەیە. پەتاکە درووست کەری نایەکسانی چینایەتی نەبوو بەڵکو تیشکی خستە سەر ئەو نایەکسانییەی پێشتر هەبوو و گەورەتری کرد. ڕاستیشە کە بارگرانی پەتاکە لەسەر هەموو دانیشتوان چونیەک نەبوو، ئەویش لەبەر ئەوەیە کە زۆرێک لە “دیاریکەرە کۆمەڵایەتییەکانی تەندروستی”* – لەوانەش هەژاری، خراپیی ژینگەی فیزیکی وەک پیسبوون و بەرکەوتن بە دووکەڵ و ئاوارەیی و خراپی خانووبەرە و ڕەگەز- کاریگەریی بەرچاویان لەسەر دەرەنجامەکانی هەبووە.
با سەیری بەریتانیا بکەین، کە لەوێوە شەپۆلی پیشەسازی سەدەی ١٨ و ١٩ بە جیهاندا بڵاو بووەوە. ئەمڕۆ زۆرێک لە خێزانەکان لە ماڵی

سارد و شێداردا دەژین کە یان ئامرازی گەرمیی پێویستیان نییە، و یان توانای خەرجییەکانی گەرم کردنەوە نادەن. زۆر کەسی دیکە- کە زۆربەیان گەنجی بێکار کراون- لە ژێر پردەکاندا یان لە بەردەم دەرگای میترۆکاندا دەخەون. ڕاپۆرتە فەرمییەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە ئەم ووڵاتە لە دوای ساڵانی ١٩٥٠ کانەوە گەورەترین دابەزینی ئاستی ژیان بەخۆیەوە دەبینێت و زیاتر لە یەک لەسەر سێی منداڵان و یەک لەسەر چواری گەورەساڵان لە ژێر هێڵی هەژاریدا دەژین. “هاوپەیمانی کەتایی هاتنی هەژاری سووتەمەنی” ** مەزەندە بەوە دەکات کە لە ساڵی ٢٠٢٢/٢٠٢٣ بە هۆی ژیان لە ماڵە ساردەکاندا، لە زستانی ئەم ساڵەدا ٤٩٥٠ مردنی زیادە لە بەریتانیا هەبووە.

ڕۆژنامەی لانسێت ووتارێکی لە سەر “پێداچوونەوەی ڕاپۆرتی مارمۆت-٢٠٢٠” بڵاوکردۆتەوە (ڕاپۆرتی ئەسڵی لە ساڵی ٢٠١٠ دا دەرچووبو)، کە تێیدا هاتووە کە “لەگەڵ ڕوودانی گەشەسەندنی کۆمەڵایەتی و ئابووری، پێویستە تەندرووستی بەردەوام بێت لە باشتر بووندا”، و “ڕاپۆرتی مارمۆت ٢٠٢٠ تیشک دەخاتە سەر ڕەوتی نیگەرانکەری بەرەو دابەزینی تەندروستی لە ئینگلتەرا و هۆشیاری دەدات کە کۆمەڵگا بەرگەی کەمتەرخەمی دەربارەی نایەکسانیی تەندرووستی ناگرێت”. هەروەها لە ووتارەکەدا هاتووە کە “هەرچەندە زۆرێک لە پێشنیارەکان، وەک کەمکردنەوەی هەژاری منداڵان و کەمکردنەوەی کاریگەریی گۆڕانی کەشوهەوا، لە سەر بنەمای ئەو بەڵگانەن کە تا ڕادەیەکی زۆر لە ئینگلتەرا وەرگیراون، بەڵام کاریگەریی بەرچاوی جیهانییان هەیە”.

لە عێراقدا، خەڵک بە دەست کاریگەرییەکانی سیاسەتی سەرمایەداری جیهانییەوە دەناڵێنن، بە هۆی شەڕ و ئاوارەیی و کۆچ و هەروەها سیاسەتی دەوڵەت کە تەواوکەری سیاسەتەکانی سەرمایەداری جیهانین، کۆڤید-١٩ تەنها قەیرانێکی تر بوو کە زیاد کرا بۆ ئەو چەندین قەیرانە قورس و گیرخواردوو و بێچارەسەرانەی کە هەن. پرسەکانی گەندەڵی و خراپی بەڕێوەبردن و هەروەها تێکدانی سیستەماتیکی سیستەمەکانی تەندرووستی گشتی و پەروەردەی گشتی وژینگە و گواستنەوە و گەیاندن ڕێژانە باری ژیانی خەڵکیان قورستر کردووە، ئەمە جگە لە قەیرانەکانی مووچە وجیاوازی بەرین لە پلەکانی مووچەدا و قەیرانی سووتەمەنی ئاسودەیی و ئارامی لە زۆرینەی ڕەها سەندۆتەوە. یاسا کۆنەپەرستە پیاوسالارەکان هەموو کۆمەڵگا، نەک هەر ژنان، ڕووبەڕووی چالەنجی یەکجار گەورە دەکاتەوە بە هۆی بووژانەوەی ستانداردی پیاوسالاری و توندوتیژی خێڵەکی وتایفگەرایی، کە بە دەوری خۆی جیاوازییەکان و نایەکسانییەکان قووڵتر دەکەنەوە.

نەتەوە یەکگرتووەکان عێراقی بە پێنجەم ووڵاتی بەرکەوتەی

گەرمبوونی جیهانی و گۆڕانی کەشوهەوا پەلەن کردووە. ووشکەساڵی، بیابانبوون (التصحر)، زیادبوونی ڕێژە و چڕیی زریانی خۆڵییەکان، پیسبوونی ژینگە و بەرزبوونەوەی پلەی گەرمیی نیشانەکانی ئەم قەیرانەن. بە دڵنیاییەوە، کاریگەرییەکانی هەموو ئەم قەیرانانە لە عێراقدا ڕەهەند و دەرەنجامی جیهانیی فراوانی هەیە.

لەم ڕۆژانەدا، کە لە کۆتایی ساڵی ٢٠٢٤ نزیک دەبینەوە و پێشوازی لە ساڵی نوێ دەکەین، لە کاتێکدا ئاسان نییە باسی یان تەنانەت بییر لە شتێک بکەینەوە جگە لەو وێرانکاری و شەڕانەی کە لە چواردەورەوە هەڵگیرساون و بوونەتە واقیعی ڕۆژانەی ژیانی ملیۆنەها کەس، و کارەساتەکانی کەشوهەوا کە دووبارە دەبنەوە و توندی و وێرانکاریان زیاتر وزیاتر دەبێت، پێویستمان بە بیرکردنەوەیەکی قووڵ نییە بۆ ئەوەی بزانین هەمان ملیۆنەها کرێکاری بنەڕەتی، زەحمەتکێشان، چینە هەژارەکان و ژنان و هەموو توێژە فەرامۆشکراوەکانی تر، کە ژیانی ڕۆژانەیان بەستراوەتەوە بە ئارەزووەکانی کەمینەیەکی مشەخۆر لە ژێر سایەی سەرمایەداریدا، هەر ئەوانن کە پشکی هەرە گەورەی نەهامەتییەکانی ئەو شەڕ وکارەساتانە هەڵدەگرن.

ئاسۆی گۆڕانکاری:

لە سایەی پێشکەوتنی تەکنەلۆجی و دەستکەوتە زانستییەکانەوە، ئاسۆیەکی زۆر بەرین لەبەردەم مرۆڤایەتیدا کراوەتەوە بۆ بەدەستهێنانی ژیانێکی باشتر و بەرزترین پلەی تەندروستی و خۆشگوزەرانی بۆ هەمووان، و کەمکردنەوەی کاریگەرییەکانی کارەساتە ژینگەییەکان و پەتا تەندرووستییەکانی داهاتوو، ئەویش بە ڕێکخستنەوەی سیستەمی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی لە سەر بنەمای دابیینکردنی پێداویستیە ماددی و مەعنەویەکانی مرۆڤایەتی لە جیاتی ئەم سیستەمی سەرمایەدارییە کە لە سەر بنەمای درووستکردنی قازانج وکەبەکە و نایەکسانییە.
بەڵام لە سایەی ئەم سیستەمەدا، کۆمەڵێکی بچووک لە سەرمایەداران وەک ئیلۆن ماسک و جێف بیزۆس و هاپیشە سەرمایەدارەکانیان، دەستیان بە سەر چەندەها ملیار دۆلاردا گرتووە، بە جۆرێک کە توانای کۆنتڕۆلکردنی چارەنووسی مرۆڤایەتییان پێ دەدات وتەواوی دانیشتوانی هەسارەی زەوی ملکەچی خواست و ئیگۆکانی ئەمان بن.
ئەوەتا ئێستا ئەم دوو پیاوە خوازیارن گەشتی ئاسمانی تایبەتی بەڕێخەن بۆ بۆشاییەکانی ئاسمان بۆ هەرکەسێک کە بیەوێت، ئیتر ملیارەها دۆلار لەم بوارەدا خەرج دەکرێت چونکە سەرمایەداری هەمیشە

پێویستی بە فراوانکردنی بازاڕەکانییەتی بۆ تێپەڕدانی قەیرانەکانی خۆی. خواستەکانی سەرمایەداران تەنیا لە پرۆژەکانی وەبەرهێنانی بەشایی ئاسماندا سنووردار نییە، بەڵکو ئێستا ڕاستەوخۆ کاریگەرییان لەسەر ئەنجامی هەڵبژاردنە سیاسییەکانیش هەیە. ئەوەتا ماسک، بەشەخسی، زیاتر لە چارەکە ملیۆنێک دۆلاری بەخشیوە بە هەڵبژاردنی دۆناڵد ترامپ بۆ خولی دووەمی سەرۆکایەتی ئەمریکا، و لەم دواییانەشدا وەک هاوسەرۆکی دامەزراوەی (بەهرەوەر بردنی کارایی حکومەت) دەستنیشانکراوە. ئەرکی ئەم دامەزراوەیە بڕینی ٢ تریلیۆن دۆلارە لە خەرجییە فیدراڵییەکان. ئەم سیاسەتە کۆنپەرستانە، بە شێوەیەکی سەرەکی سنووردارکردنی خەرجییەکان لەسەر دوو بەرنامەی چاودێری تەندروستی حکومی (مێدیکێر و مێدیکەید) و پرسی بێ خانەولانەیی دەکەنە ئامانج. ماسک پێی وایە کە "تاکە ئاوارەکان لە ڕاستیدا زۆمبی توندوتیژی ماددە هۆشبەرەکانن و چاویان مردووە و دزی و پیسایی مرۆڤن لە شەقامەکاندا" و "هەتا پارە زیاتر بە ئاوارەیی خەرج بکرێت، خراپتر دەبێت". واتە ئێستا ماسک [illegible] و باڵادەستیی بەرزی لە داڕشتنی سیاسەتە کۆنەپەرستەکانی دەوڵەت و شێوەی حکومەتی داهاتوودا هەیە. باقی ملیاردێرەکانیش ڕیزیان بەستووە، و بە پەلەن، بە چەکی چەندها ملیۆن دۆلاری پشتیوانی سەرۆکی هەڵبژێردراو دەکەن، بە دڵنیابوون لە [illegible]انیاندا لە ژێردەستەیی هەموو لایەنکانی ژیان بە بەدەستهێنانی قازانجی تایبەت و پتەوکردنی ڕیزەکانیان بە سەرکوتکردنی هەر بزووتنەوەیەکی ناڕەزایەتی بە دژی.

بە پێی دواترین ئامارەکانی گۆڤاری فۆربس، سامانی ماسک نزیک بە نیو تریلیۆن دۆلارە. سامانی کەسیی ئەو کە ٤٤٢ ملیار دۆلارە، تەنیا لە ماوەی دوو مانگی ڕابوردوودا نزیکەی ١٨٠ ملیار دۆلار گەشەی کردووە، زۆربەی ئەم زیادبوونەش لە شەش حەفتەی دوای دووبارە هەڵبژاردنەوەی دۆناڵد ترامپ بە پۆستی سەرۆکایەتی ئەمریکا ڕوویداوە. بە دڵنیاییەوە، ئەو بەم پارە فەلکییانە دەتوانن قەیرانە جیهانییە جەراوجۆرەکانی وەک برسێتی و هەژاری چارەسەر بکەن، یان کۆتایی بە ئاوارەبوون و بێخانەولانەیی و یان چارەسەرێک بۆ شێرپەنجە بدۆزنەوە، یان مەترسییەکانی کارەساتی ژینگەیی دوور بخەنەوە. بەڵام ئەم پرۆژانەی کە پەیوەندی بە ٨.٢ ملیار کەسەوە هەیە و دەکرێت سوودی لێ ببینێت، ناگەڕێنەوە بە قازانج و گەرەنتی باڵادەستی ئابووری و سیاسیی بۆ ئەم پارەزۆرانەی ملیارەها دۆلار ناکەن، بۆیە هیچ چاوەڕوانی ئەوە ناکرێت کە ماسک و ئەو ڕیزە درێژەی هاوپیشە سەرمایەدارە ملیاردێرەکانی، نە دەستبەرداری خەونە ئاسمانییەکانیان بن، و نە باڵادەستی و دەسەڵاتە سەر

زەمینییەکانیان.

ئەم هاوکێشەیە پێچەوانەیە و دەبێت بگۆڕدرێت. ئەو ملیارەها دۆلارانەی کە ئەم مشەخۆرانە دەستیان بەسەردا گرتووە، دەبێت بگەڕێندرێنەوە بۆ خاوەنە ڕاستەقینەکانیان: ئەو سوپا گەورەیەی کرێکارانی بندەستی، هەژاران، زەحمەتکێشان، ژنان، گەنجانی بێکارکراو، منداڵان، کۆچبەران و هەموو چینە پەراوێزخراوەکان. ئەم گۆڕانکارییە نە بە پشتبەستن بە هیوای چاکسازی سکرووج دەبێت، وەک ئەوەی دیکنز پێشنیاری دەکات، وە نە بە گەشبینیی و لێبوردووی ساویلکانەی کارمەندەکەی بۆب کراتشێت. بەڵکو لە ڕێگەی گۆڕانکارییەکی هەمەلایەنە و ڕیشەیی لە پەیوەندییە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکاندا دێت کە ژیانێکی ئاسوودە و خۆشگوزەرانی بە ٨.٢ ملیار دانیشتووی هەسارەکە دابین دەکات، نەک تەنها بە ژمارەیەکی بچووک لە چەتە دەریاییەکان.

گەیشتن بە یەکسانی دروشمێک یان خەون و فانتازیا نییە، بەڵکو پێویستییەکی هەرئێستاییە. بە بێ ئەوە، هەموو ئەوەی کە لە گەشت بە قووڵایی بۆشاییەکانی ئاسمان بەدەستی دەهێنێت، هاوردەکردنی نایەکسانییە لە زەوییەوە بۆ گەردوون.

شیرین عەبدوڵڵا
٢٥.١٢.٢٠٢٤

Social Determinants of Health ▪
** End Fuel Poverty Coalition

لە کوێوە لە دەرگای شیعر بدەین. سەردار جاف

(١)

دەروازە

بە داخەوە لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا، بە هۆی ئەو بەربڵاوییەی تۆڕە

کۆمەڵایەتییەکانەوە و ئەو ئازادییە ڕەهایەی هەموو کون و قوژبنێکی تەنیوە، جا زیرەک و دانا و لەهاتوو ئەو کەسانەن چۆن دەتوانن ئەم تەکنەلۆژیا بە بەرژەوەندی پاشخانی ئەپستمۆلۆژی خۆیان بقۆزنەوە، لە جەغار کەسانێکی زۆر لە ناو ئەمەی کورد دا نەیانتوانیوە ئەم ئاسانکارییە دەوڵەمەند و پڕ زانستە چنگ بخەن، ئەوەی زێتر جێی نیگەرانییە کەسانی بە ئەزموون و خاوەن قەڵەم و بیری ناوازەیش کەوتوونەتە دووی ئەو شاڵاوە و وا خەریکە تەشەنە دەکات، نامانەوێ تەواوی بوارەکان تەی بکەین ئەوەی لامان گرینگ و پڕ مەبەستە بواری ئەدەبییە کە هەمیشە بەرەو پاشەوە دەکشێینەوە و هەڕەمەکیانە دەکەونە وەزەی ئەدەب بە گشتی و شیعر بە تایبەت کە ئەمەیش جێی کەسەرباریمانە و لە دوماهیدا هەموو لایەکمان زیانمەند دەبین، ئیدی ئەو تازە قەڵەم گر و کاڵفامانەی دونیای شیعر کە میعرە دەنووسن پێیان وایە دەست و پەنجەیان لە تەکیدا نەرم کردووە، ئەوەی زێتر جێی کەسەرباریییە لە هەندێ حاڵەتدا خۆ لە قەرەی کەڵە شاعیرانی نەتەوەکەمان دەدەن یان بە ڕێبوارێکی چەوتی ڕێی ئەدەبی و شیعری دادەنێن، کەچی بۆ خۆی لە ئەلف و بێی شیعر بێ ئاگایە و ڕەشی لە پەشی جیا ناکاتەوە، بۆیە گەرەکە ئەوانە پێیان بگوترێ تا ئێرە و بەس ڕاوەستن (ستۆپ)، ئەوانەی خۆتان نە نووسینە و نە شیعر و هیچ نییە بۆیە پێویستە ئەوداڵی پرنسیپەکانی شیعر و بنەماکانی بن، دەشێ ئەو کەسانە هەر لە سەرەتاوە بە ئەوە گەشکرا بن لەم ڕێگایەوە گوێ لە نووسینە ڕشانەوەکان و جنێو و هێرش کردنە سەر ئەم و ئەو بگیرێت، دەشێ ئەم کەسانە جۆرێ لە خولیای نووسین یان شیعر لە هزریاندا هەبێت، جا لە بری ئەوەی نووکی قەڵەمەکەی زانستیانە و ئەدەبییانە تیژ بکات و بنووسێ، بە مەرامێ دی دێتە گۆ و ئایدیانە باڵای پێکردووە، مەبەستی ئێمە ئەوە نییە لە بارەی نووسینی دیکەوە بدوێین یان حەرفە بخەینە سەر حەرفە وەلێ زێتر مەبەستمانە لە دونیای شیعر نە ترازێین و شیعر شیعر بێت و لە قاڵب و چوارچێوەی خۆی نەترازێت، ئەم لایەنە شەن و کەوی دەکەین.

پێشوەخت گەرەکە بزانین پرنسیبەکانی شیعر چین و لەو دەرگایەوە بەرە پانتایی ئاسۆی شیعر هەنگاو بنێین و لە ڕەوتی زانستیانەی دەر نەچین و شیعر بەها و چەمکی خۆی لە دەست نەدات و هەموو پیادەی بکەین، شیعر دەریایەکی قووڵ و مەنگ و پان و بەرینە، زەروورەتە بزانین چۆن تێیدا مەلە دەکەین و چۆن دەتوانین بپەڕینەوە بەرەو ئەوبەری ئەم دەریا جوانە، بە هیواین بتوانین چمکێکی ئەم لایەنە بخەینەڕوو و بە تازە نووسەران سوودێکی هەبێت و بتوانن لەم بوارەدا ئەسپی خۆیان تاو بدەن و لە دادەی تەمەنیان قەڵەمی وا دەربکەوێت لە ماڵی شیعری جیهانیدا سووچێ بە شیعری کوردی بگرن.

بەر لە شۆڕبوونەوە بە نێو پریاسکەی گرێ قوووڵەکاندا ئەوە دەخەمە بەر دیدی خوێنەر کە بە هومێدی وانە وەرگرتن، کاتی خۆی ساڵی ١٩٧٠ ئەگەر بە هەڵە نەچووبم، مامۆستا ئەحمەد هەردی رەوانشاد لە ژمارە یەکی گۆڤاری برایی و لە لاپەڕەی یەکەمدا باسێکی لە سەر ئەوە بڵاو کردەوە بە ناونیشانی (چۆن شیعر دەنووسی) دەیان جار ئەم باسەم خوێندەوە، دواجاریش کە یەکەم شیعرم لە مەجلیسێکدا خوێندەوە بوومە مایەی گاڵتەجاڕی ئامادەبووان و گەلێک پێم پێکەنین، کۆڵم نەدا و بەردەوام بووم. هەرچۆنێک و هەر چییەک بم ئێستا ئەوەم کە هەم .

سەردار جاف
شاعیر و ڕەخنەگر، ئەڵمانیا

گفتوگۆ لەگەڵ نووسەر گۆهدار شوکری ئاکرەیی ناسراوە بە (گۆهدار ئاکرەیی).. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

گۆهدار ئاکرەیی: هەردەم ویستوومە بە بیرۆکەکانم ڕووبەرووی کێشەکان ببمەوە
گۆهدار ئاکرەیی: مرۆڤ دەبێ بەرزەفتی هەستەکانی بکات ب□ ئەوەی بەهێزو ڕێزلێگیراو بێت
نووسەر گۆهدار شوکری ئاکرەیی ناسراوە بە (گۆهدار ئاکرەیی) لە ساڵی 1963 لە شاری هەولێر لە دایك بووە زیاتر لە 20 ساڵە دەستی بە نووسین کردووە هەرچەندە ئەوە سەرەتا بە شیعر دەستی پێکرد، بەڵام لە دوایی نووسیەنەکانی خۆی تەرخان کرد بۆ بواری کەمەڵایەتی ئەو لەرێگەی وتەو نووسینەکانی گوزارشت لە ئاریشەکانی نێو کۆمەڵگا دەکات..ئ□ َممەش لە نزیکەوە بەچەند پرسیارێك بەسەرمان کردوە.
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

***ئەگەر بکرێت سەرەتا باس لە چۆنیەتی ئاشنا بوون بە ئەدەبی نووسین بکەیت؟**

- دەست پێکی نوسینم دەتوانم بیگەڕێنمەوە بۆ پێش20 ساڵ زیاتر لە ئەمڕۆ کە مانگانە دوو بابەتی هۆنراوە بە شێوەی زاری بادینی لەگۆڤاری (کاروان) م بڵاو دەکردەوە ،لەدوایی بوومە بەڕێوەبەری ڕاگەیاندنی فەرمانگەیەک لە وەزارەتی کشتوکاڵ سەرچاوەکانی ئاو، زیاتر دەرفەتم بۆ روخساو ، ئینجا مانگانە بەماوەی دوو ساڵ بابەتی کۆمەڵایەتیم بۆڕۆژنامەی خەبات بڵاو دەکردەوە، وە زیاتر لە 10 ساڵە بابەتی کۆمەڵایەتیم لە ڕۆژنامەی هەولێر بەردەوامە تا ئەم چرکە ساتە.

***نووسینەکانت زیاتر بواری کۆمەڵایەتی لەخۆدەگرێت، ئەو فاکتەرانەچین نووسینەکانت تایبەت بکەیت بە بواری کۆمەڵایەتی؟**

- هۆکارەکەی زیاتر بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە خۆم لەگەڵ ئێش و ئازاری کۆمەڵگەو دەوروبەر دەژیم، هەست بەگرفتەکانیان دەکەم، بۆیە هەردەم ویستوومە بە بیرەکانم ڕووبەڕوی کێشەکان ببمەوە، بەتایبەتی لەو سەردەمەی ئێستادا چەندین ئاریشەی هەمەچەشنی نێو کۆمەڵگاکەمان بوونیان هەیە.

***ئەو ئەڵنگارانە چین کە لەکاتی نووسین ڕووبەڕوویان دەبیتەوە؟**

-ڕەنگە ڕەچاو کردنی دابوو نەریت و تێگەیشتنی دەوروبەر لە هەندێک بابەت هۆکارێک بن بۆ ئەوەی بەشێوەیەکی ڕەها نەپرژێمەزۆر بابەت تا لەڕێگەی نووسینەکانم گوزارشتیان لێبکەم و بە شێوەی ئازادانە ئەوەی لە مێشکمە بیخەمە ڕوو.

- **تاچەند کتێب وە نووسین بەگشتی توانیویەتی کاریگەری ئەرێنی لەنێو کۆمەڵگای ئێمەدا دورست بکات؟**
- بێگومان ئەگەر هەر نووسەرێک لایەنی ڕۆشنبیرییەکەی بەهێز بوو ئەوا دەزانێ خوێنەر تەنووی بەچیەوە دەشکێ !بەتایبەتی ئەگەر نووسین و وتارەکان لایەنی چارەسەری کێشە کۆمەڵایەتیەکان بێت، کاریگەری زیاتری دەبێت لەسەر خوێنەر بەرادەیەک دەتوانێت گۆڕانکاری گەورەی ئەرێنی دروست بکات.

***زۆرێک لە نووسینەکانت جگەلەڕۆژنامەلەتۆڕی کومەڵایەتی فیسبووک بڵاودەکیتەوە پێتان وایە تۆڕەکۆمەڵاتییەکان شوێنی ڕۆژنامەو گۆڤاری گردۆتەوە؟**

- پرسیارەکەت لە کات و ساتی خۆیدایە، ئێمە لە سەردەمێک دەژین پێی دەڵێن سەردەمی پێشڤچوونی خێرا، بۆیە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان کۆئاوەتەی خەڵک بووەو خەڵک دەتوانێ

راستەوخۆ، لەناو ماڵی خۆیدا وە لەشوێنی تایبەتی خۆیدا، لەهەرشوێنکی ئەم جیهانە بێت دەتوانێت ئازادانە ڕەخنەلەو وتارە بگرێت و کەموکورتیەکانی دەست نیشان بکات،
بەڵام هەرچی کتێب و گ□قار و رۆژنامەکانە، تەنیا دەتوانی بییان خۆێنیتەوە ،بەهیچ شێوەیەك کاردانەوەی راستەوخۆی لەسەر بابەتێك نابێت ناتوانێت کۆمێنتی لەسەر بابەتەکە هەبێت.لەگەڵ ئەوەش دا خوێندنەوەی کتێب لەلای من لای زۆرێك لە خوێنەران چێژی تایبەتی خۆی هەیە،

***لەم ماوەیەدا کتێبێکت لە ژێر ناوی(ڕووبەڕووی ماوەی نێوان لە دایك بوون و مردن ببینەوە؟) بڵاوکردەوە ئەگەر بکرێت باس لە ناوەرۆکی بکەیت؟**

- بەڵێ ناونیشانی کتێبەکە بریتییە لە (چۆن ڕووبەڕووی ماوەی نێوان لەدایکبوون و مردن ببینەوە؟) کە 40 وتارو 500 وتەی پڕ بایەخی لەخۆ گرتووە، بەرھەمی بیرکردنەوەو تێڕامانی زیاتر لە هەشت ساڵەی خۆمە لە دوو توێی کتێبێکی 341 لاپەڕەی خستۆتە ڕوو.

لە بەشی یەکەمی کتێبەکەم دا، هەوڵم داوە شێوەژیان و ئاریشە کۆمەڵایتییەکان، لە دیدگەو تێڕوانین و بیرکردنەوە تایبەتییەکانی خۆم بخامە ڕوو، کە پشتم بەستووە بە ئەزموون و پاشخانی ڕۆشنبیری و لێوردبوونە لە شێوەژیانی گەلان و ڕێساکانی سرووشت و مر□ق، پرسیارگەلێك دێنمە ئاراوە کە مر□ق ب□چی بەدیهێنراوەو لەماوەی نێوان لەدایکبوون و مردنەوە ئەرك و بەرپرسیاری□تی چییە.
من پێیوایە مر□ق د□بێ بەرزەفتی هەستەکانی بکات ب□ ئەوەی بەهێزو ڕێزلێگیراو بێت، بەجۆرێك ڕەفتارە شایستەکان پەیڕەو بکات تا هێزو گڕوتینی زیاتر بە ژیان بەخشێ، وەك ئەوەی ماس□ ل□ دوا پێداویستییەکان، کە مر□ق پ□ی بگات بەها کۆمەڵایەتی و ڕێزو خۆشەویستییە.
وە لە بەشی دووەمی کتێبەکەم دا (500) وتەو وانەو پەندم جێکردۆتەوە، کە هەر یەکەیان واتاو ڕەهەندو کۆمەڵێك بابەتی جۆراو لەخۆ دەگرێ و دەکرێ هەریەکەیان سوودی لێوەربگیرێت بۆ ڕاستەڕێبوونی ڕێڕەوو ڕاگوزەری ژیانێکی پڕ لەچێژو بەختەوەری.

چەند شیعرێکی جۆزێف ستالین (سۆسیلۆ).. و: گۆران عەبدوڵڵا

نینیکای پیر..

نینیکای ئێمە پیرە
ئازایەتی بەجێی هێشتووە…
چۆن پیری توانی
هێزە ئاسنینەکەی لێ بستێنێت!
هەرجارەی کە دەتبینی
بە چالاکییەکی خێرا
لە دۆڵەکەدا داسەکەی دەجووڵاند
بە لێهاتوویی و بەهێزەوە
شاخی لەسەر شاخ کەڵەکە دەکرد
لەو گەنمەی کە دەیبڕی،
هەتا ڕووە ئارەقاوییەکەی
سوور هەڵدەگەڕا!..
ئێستا تەنانەت ناتوانێت
قاچە بێهێزەکانی بجووڵێنێت.
بێ جووڵە ڕاکشاوە و زۆر خەون دەبینێت،
یان چیرۆکی ڕابردووی بۆ نەوەکانی دەگێڕێتەوە…
هەندێک جار کاتێک گۆرانییەک دەبیسترێت
لە دۆڵە نزیکەکانەوە،
دڵە ئازاکەی هێشتا
بە خێراتر لێدەدات؛
سەرەڕای لاوازی هەڵدەستێت،
پاڵ بە گۆچانەکەیەوە دەدات،
بە دڵخۆشییەوە سەیر دەکات و
بە کوڕەکە پێدەکەنێت…

سۆسیلۆ
کقالی، تەمموزی ١٨٩٥

وەک سێبەرێک دەسوو□تەوە
بە جیهاندا
لەم دەرگاوە بۆ ئەودەرگا؛
پاندورێکی* بەڕووی لە دەستدایە
و بە نەرمی دەیژەنێت؛
دەنگەکەی پڕە لەخەون
وەک تیشکی خۆر،
دەتوانی راستی و
خۆشەویستی خودایی ببیستی.
زۆرێک لە دڵە بەردینە بەستووەکان
دەستیان کردەوە بە لێدان،
مێشکە تاریکەکان
جارێکی تر روناکییان بۆ گەڕایەوە.
بەڵام لە جیاتی سوپاسگوزاری
بۆ دەنگە شیرینەکەی وەک خۆشەویستی،
خەڵکەکە بۆ میحرابەکەیان بەکێشکرد
پیاڵەیەکی پڕ لە ژەهریان دایە دەستی
پێیانووت: “بیخۆرەوە ئەی نەفرەت لێکراو
بۆ تەواوبونی چارەنووست!
ئێمە نەپێویستمان بە ڕاستییەکەتە،
نە دەنگە ئاسمانییەکەشت!”

سۆسێلۆ
لە: ئیڤێریا، ٢٥ی کانوونی یەکەمی ١٨٩٥

بۆ مانگ

ماندونەناسانە بڕۆ پێشەوە
سەرت شۆڕ مەکەوە،
هەورە تەماوییەکان بڕەوێنەوە،
فەرمانی پەروەردگار جووانە.
بزەی نەرمت بنێرە بۆ زەوی
کە لەژێر پێتدا ڕاخراوە،
لایەلایە بۆ لووتکە سەهۆڵاوییەکان بچڕە

کە بە ئاسمانەوە هەڵواسراون.
دڵنیابە ڕۆژێک لە رۆژان
تەنانەت بێبەشکراو و چەوساوەکانیش
هێز دەدۆزنەوە بۆ سەرکەوتن
بۆ چیای پیرۆز
هیوا پشتیوانیانە.
بەردەوام بە لە درەوشانەوە ئەی جووان،
لەناو هەورەکاندا وەکوو جاران،
تیشکە دڵڕفێنەکانت بهاوێژە
لە میانەی ئاسمانی شینەوە.
منیش، یەخەی کراسەکەم دەکەمەوە
سنگم بۆ مانگ ڕووت دەکەمەوە،
دەستەکانم درێژ دەکەم و
گۆرانی شکۆمەندی بۆ تیشکی مانگ دەچڕم.

سۆسێلۆ
ئیڤێریا، ١١ی ئۆکتۆبەری ١٨٩٥

کاتێک مانگی درەوشاوە
بەسەر ئاسماندا دەخلیسکێت،
ئاسۆ ڕووناک دەکاتەوە
بە تیشکە پرشنگدارەکەی؛
کاتێک جریوە جریوی چۆلەکەکان
بە نەرمی لە هەوادا دەنگدەداتەوە،
کاتێک دەنگی نەرمی فلووت
دەگاتە لووتکەی چیا؛
کاتێک ڕاکردووی دوورخراوە لە ماڵ
ئازادە بگ□□ت□وە بۆ
وڵاتە بریندارەکەی،
کاتێک نابینایەک
دیسانەوە دەتوانێت مانگ و خۆر ببینێت؛
ئەوسا منی ئازاردراو، خەمم بەجێدێڵم،
لە د□□ ه□زارەکەمدا
هیوا دووبارە دەردەکەوێتەوە
بۆ داهاتوویەکی گەشاوە؛
گیانم دڵخۆش دیارە،

دڵ ئارامە،
بەڵام ئایا ئەم هیوایە ڕاست دەردەچێت
کە ئەمڕۆ پڕی کردووم؟!

سۆسێلۆ
ئیڤێریا، ٢٢ی سێپتەمبەری ١٨٩٥

خونچەی گوڵی سوور گەشا یەوە
گوڵەو□ نەوشە تێکئاڵان،
گوڵە سەوسەن گەشا یەوە
سەوزایی ب□ □ شنە بەخشی.
کڵاوکوڕە ئاوازی خۆی چڕی
لە بەرزایی هەورەکاندا.
بولبول بەشداری کرد
لە گۆرانی شادمانیدا:
“گەشە بکە، وڵاتە جوانەکەم،
خاکی ئیبێریا، بگەشێوە و سەرکەوتوو بە!
تۆش، جۆرجیا، خوێندەوار و گەشاوە بە
ئەو زانیارییە بەدەست بهێنە کە نیشتمانەکەت پێویستیەتی!”

ئای. جەی-شقیلی
ئیڤێریا، ١٤ی حوزەیرانی ١٨٩٥

https://www.stalinmuseum.ge/stalin-poems/

- ئالەتێکی مۆسیقا یە

وەرزەکانی فەلسەفە لەگەلەری

ئارام.. بۆ زەردەشت دەبێتە دڵخوازی نیچە؟.. لەگەڵ د. ئازاد حەمە

وەرزەکانی فەلسەفە پرۆژەیەکی نوێی (گەلەری ئارام)ە، هەرجارەو خوێندنەوەیەک بۆ فەیلەسوفێک دەکات بە هاوبەشی لەگەڵ د. ئازاد حەمە.

پێویستمان بە فێربوونی نیچەیە..

وانەی هەشتەم: نیچە روداوێکی فەلسەفییە: بۆ زەردەشت دەبێتە دڵخوازی نیچە؟